

Dimissionstaler

– en kilde til dannelseshistorien

Dimissionstalen er skolens officielle afsked med bl.a. studenterne.

Den holdes normalt af rektor og indeholder ofte nogle overvejelser over forholdet mellem livet i skolen og i samfundet, om studieforberedelse og almindelig dannelse, og om hvilke mål de unge bør leve op til.

Talerne er derfor vigtige, omend normative, kilder til dannelseshistorien, og de er bevaret i stort tal i gymnasiernes arkiver. I forrige århundrede var det almindeligt at bringe dem i skolens årsskrift, og senere er en del blevet trykt som kronik i det lokale dagblad eller citeret i forbindelse med pressedækningen af translokationen.

De to efterfølgende dimissionstaler blev holdt af Georg Bruun i 1909 og Erik Lund i 1969. Georg Bruun var i 40 år knyttet til Kolding Latin- og Realskole, fra 1903 Kolding højere Almenskole. Han havde skoleembedseksamen fra Københavns Universitet med fagene græsk, latin og engelsk og var i årene 1901-29 skolens rektor. Han deltog aktivt i den pædagogiske debat, og hans synspunkter havde vægt.

Erik Lund var cand.mag. i historie, engelsk og tysk og var rektor for Fredericia Gymnasium 1944-71. Han var en fremtrædende historieformidler, hvilket bl.a. kom til udtryk i hans store Verdenshistorie.

Rektor Georg Bruun, Kolding Gymnasium:

Det moderne Gymnasium

(Af Translokationstalen 1909)

Det er i Aar sidste Gang, at der dimitteres Studenter af den gamle klassiske Retning, sidste Aar, at der dimitteres Studenter her fra Skolen, som kan Græsk. Blandt Skolens Programmer fra det forrige Aarhundrede findes flere indeholdende græske Korsange, forfattede af Skolens Rektor. Der vokser nu en ny Slægt op, som ikke blot ikke kan forstaa disse Vers, men som ikke en Gang kan læse Bogstaverne. I Skolens Bibliotek findes henimod 1000 Bind græsk Litteratur. Det vil være værdiløs Makulatur for de kommende Generationer. Det var Hensigten at bevare den klassiske Linie under den ny Ordning her ved Skolen, men da der ingen meldte sig i Løbet af de første Aar, er den strøget i den ny Skoleplan. Den græske Linie er bevaret ved andre Skoler, men den fører en hensygnende Tilværelse. Den dør ud, sikkert og hurtigt. Af de 700, som i 1907 indmeldtes i I G., gik kun 80 til den klassiske Linie, i 1908 var Tallet sunket til 60, i næste Skoleaar vil der snarest blive endnu færre. Den klassiske Linie i sin hensygnende Form opretholdes endnu som teologisk Fagskole, men er væsentlig bortfalden som Led i den højeste Almindelig dannelse. Sjældent har Nationen dømt saa sikkert og saa afgørende. Fra at være et almindelig dannende Fag er Græsk re-

duceret til at indtage en lignende Stilling som Hebræisk. Naar man i 25 Aar har læst Homer, Herodot, Plato og græsk Lyrik med unge Mennesker, naar man har søgt gennem Studiet af de græske Forfattere at give dem et Grundlag for deres moralske, æstetiske, politiske og sociale Udvikling, naar man ved, hvilken Betydning denne Undervisning har haft for mange, naar man saa betænker, at det nu er forbi for steds, saa er det med Vemod, man siger Fortiden Farvel. Der er aldeles ingen Tvivl om, at Græskens Fjernelse fra den højeste Almendannelse betyder et stort Tab for Landets Kultur. Kun Fremtiden vil vise, hvor stort.

Der er dem, som mener, at Tabet ikke kan bæres, at der vil komme et Tilbageslag, at Græskens som en Fugl Fønix vil hæve sig i ny Glans. jeg tror det ikke. Det bliver i hvert Fald ikke i vor Tid. Nye Tider stiller nye Krav. Den ny Tids Krav banker med kraftige Knoer paa Skolens Dør og siger: Luk op, luk op. Og Skolen kan ikke stænge Kravene ude. Naar Forretningslivet, den moderne Teknik, den økonomiske Konkurrence behersker et Samfund, kan Skolen ikke fornemt trække sig tilbage i Idéernes Verden, lukke Livets Larm ude, sysle med Oldtidens straalende Skikkelser i Poesi og Marmor, og dernæst lukke Disciplene ud i Nutidens graa Virkelighed. Nu gælder det Skolen for Livet. Danmarks Stilling er nu saadan, at det har alle Kræfter behov i sin Kamp for Tilværelsen. Danmarks Fremtid beror paa Danmarks Ungdom, og hvis Skolen ikke hjælper til at opdrage en Ungdom, der er Kampen voksen, en maalbevidst, praktisk og haardhændet Ungdom, saa vil Danmark hverken staa som Stat eller som Nation. Det nytter ikke, naar Forholdet er dette, at synke hen i sørgmodige Betragtninger over, hvad man har tabt. Bruddet er sket. Nu gælder det Fremtiden.

I Skolens Forhal findes 3 Tavler med Navne paa de Rektorer, som i de sidste 350 Aar har ledet denne Skole. Disse Tavler er paa Latin. Da i 1880 Kolding havde Mod til først af alle danske Byer at oprette en kommunal Lærdscole, saa blev denne Begivenhed mindet paa den sidste af de 3 Tavler paa pragtfuldt ciceroniansk Latin, mindet i et Sprog, som næsten ingen af Skolens Grundlæggere forstod. Saa stærk var endnu Latinens Magt i en dansk Købstad. Noget saadant vilde nu være umuligt. Det vilde ikke blive taalt, om der nu blev ophængt en latinsk Tavle i den højeste Borger-skole i en dansk Købstad. Thi siden 1880 er der vokset en ny Tankegang frem i Danmark, og det er denne Tankegang, som har medført det afgørende Brud med det gamle og tvunget det ny frem.

Det er denne ny Tankegang, der præger den ny Skole. Den ny Skole er en *Skole for Livet* i et Omfang som aldrig før. Den danske Nations bevidste Kamp for Tilværelsen, den haarde økonomiske Konkurrence paa alle Omraader stiller bydende Krav om, at denne Skole skal være en praktisk Forberedelse til det praktiske Liv i alle dets Former. Der kræves en Ungdom, hvis Legemer er kraftige, en Ungdom, der er nævenyttig, en Ungdom, der har tilegnet sig en praktisk Forstaaelse af Naturvidenskaben og en Evne til praktisk Anvendelse af de moderne Sprog. Der kræves en Ungdom, der har Forudsætninger for at forstaa det Samfund, den træder ud i, en Ungdom, der har Kendskab til Livets Love og de Farer, der truer Livets Sundhed. Det er naturligvis ikke tilfældigt, at der samtidig fra Folkets Side stilles saa forskellige Krav til Skolen, Krav om Gymnastik, Sløjd, Samfundslære, Kendskab til

Fysik og Kemi, Evne til at anvende de fremmede Sprog, Fordringer om Undervisning i sexuel Hygieine og Alkoholundervisning. Alle disse Krav er berettigede, thi de er udsprungne af Selvopholdelsesdrift, af Bevidstheden om, at Nationens Liv i Fremtiden afhænger af Nutidens Ungdom.

Den Skole, som jeg her i Korthed har skildret, er Skolen, som Nutidens Liv vil tvinge igennem. Det er en praktisk Skole, men en ensidig praktisk Skole. Den vil komme til at savne noget af den Harmoni, som prægede den gamle Skole. Men fordi Skolen er praktisk, behøver den ikke at blive materialistisk. En Nations Kamp for at hævde sig er en ideal Magt, som vil præge hele Arbejdet. Syslen med Danmarks bedste poetiske og prosaiske Arbejder vil medgive Skolens Ungdom ideale Værdier, som vil danne en Modvægt til det øvrige Skolearbejdes praktiske Karakter. I Naturstudierne findes en Skønhed, som ikke bliver mindre, fordi man søger at naa til Bunds og praktisk at tilegne sig en dyb Forstaaelse. Og ethvert alvorligt Arbejde straalere i Skønhed og Glans.

Den moderne Skole har brudt med Oldtiden, med Hellas og Rom. Den sætter sin Fod fast i Nutidens Jord og søger af Nutidens rige Kultur og rige naturvidenskabelige, økonomiske, politiske og sociale Liv at samle det Opdragelsesmateriale, som skal forme Nutidens Ungdom til Deltagelse i Fremtidens Liv. Paa denne Plads staar det moderne Gymnasium.

Det staar der blomstrende, fuld af den første Ungdoms Kraft og Skønhed, med rige Løfter. Tilstrømningen til dets Klasser har hidtil været stor, det omfattes med Velvilje af Befolkningen, der altid stillede sig køligt over for den gamle Lærskole. De ny Emner, de ny Metoder, de ny Opgaver, de ny Maal har paa mange Omraader ansporet Arbejdslysten og Arbejdsevnen baade hos Lærere og Elever. Det er endnu i sine Prøveaar. Det har endnu ikke vist sine Resultater. Først Fremtiden vil vise, om det svarer til Forventningerne. Sandsynligvis vil Erfaringerne vise, at der skal rettes paa det baade hist og her. Sandsynligvis vil der her som overalt, naar det ny skal staa sin Prøve, møde Skuffelser. Maaske er Maalet sat for højt. Angrebene vil komme. Fra den gamle Skoles Mænd, som er misfornøjede med de nye Idéers Sejr. Fra Forældrene, hvis deres Børn ikke naaer de Maal, som de har ventet. Det ny Gymnasium er ikke let. Det kræver anspændt Arbejde i 3 Aar. Hygiejnikerne vil maaske sige for anspændt Arbejde. Studenternes Antal vil vokse stærkt. Men har Landet Brug for dem? Er der ikke yderligere Fare for et voksende Studenterproletariat? og duer de nymodens Studenter til praktisk Livsgerning bedre end de gamle, der kun duede til at studere videre? Kun Fremtiden kan besvare alle disse Spørgsmaal tilfredsstillende.

Angreb vil komme. Gymnasiet vil blive angrebet, som Mellemskolen blev angrebet. Men jeg tror, at Angrebene paa Gymnasiet vil prelle tilbage paa ordningens mange Fortrin, paa samme Maade som Angrebene paa Mellemskolen efterhaanden har maattet forstumme. Mellemskolen *har* godtgjort, at den i det væsentlige kan holde de givne Løfter. Mellemskolen *har vist*, at den er en *god Barneskole*. Mellemskolen *har vist*, at den formaar at bringe flere til en virkelig Afslutning af deres Skolegang. Mellemskoleordningen *har sejret* over den gamle Realskoleordning, der nu kun repræsenteres af ca. en Snes Skoler. Jeg tror det vil gaa paa samme Maade med Gymnasiet, selv om Ændringer vil blive nødvendige.

Der er et Angreb, som jeg ønsker at undersøge lidt nøjere, fordi det er centralt, og fordi det medfører farlige Misforstaaelser. Det paastaas, at den ny Skoleordning ved at appellere til Elevernes Interesser, ved at betone Glæden ved Skolegangen altfor stærkt svækker Elevernes Pligtfølelse. Det paastaas, at den ny Skole ved at lægge Hovedvægten over paa Undervisningen i Skolen i Virkeligheden lægger Arbejdet over paa Lærerne, saa at Eleverne afvænnedes med selvstændigt Arbejde. Saa var det ganske anderledes udmærket i de gode gamle Dage, da Eleverne maatte slide i det med de ikke gennemgaaede Lektier, med Lexikaerne og de mange matematiske Hjemmeopgaver. Det paastaas endvidere, at Ungdommen bliver forkælet ved den megen Tale om Overanstrengelse i Skolerne, ved den megen hygiejniske Omhu. I Forbindelse hermed nævnes saa Ungdommens Fornøjelsessyge, Hjemmenes Svaghed over for Børnene, de vidtløftige og kostbare Fornøjelser, Ballerne, Selskabeligheden, Cyklerne o.s.v. Alt dette tilsammen anføres som Beviser paa, at der vokser en Ungdom op, som kræver Nydelse, men unddrager sig Arbejdet, som vil have Rettigheder, men ikke Pligter. Der er utvivlsomt nogen Sandhed i nogle af disse Paastande, men samtidig en uhyre Overdrivelse. De voksne vil altid tale om den eksisterende Ungdom, som om den var meget daarligere end den Ungdom, der voksede op for 20-30 Aar siden. Voksne glemmer let, hvordan de selv var som Børn, og ønsker, at deres Børn skal blive bedre end de selv. Naar man undersøger disse Klager for de sidste 100 Aar, vil man finde, at de kommer igen fra det ene Slægtled til det andet, omtrent med de samme Ord. Desuagtet tror jeg, at der er en delvis Berettigelse til netop nu at være lidt forsigtig. Det nittende Aarhundrede betegner paa alle Omraader en Kamp for Individernes Rettigheder, politisk, socialt og i Forholdet mellem Børn og Forældre. Det er det samme Forhold, som møder os allevegne. Den stærke Betoning af Arbejdernes Rettigheder har fra anden Side fremkaldt den Paastand, at Arbejderne glemmer, at de ogsaa har Pligter. I Familielivet betones Barnets *Ret* nu med ganske anderledes Styrke end for 100 Aar siden, da Hovedvægten blev lagt paa Barnets Pligter over for Forældrene. Forholdet er næsten vendt om nu. Jeg tror, at det maa siges, at Ungdommen nu er noget fordringsfuld, og at Hjemmene skulde tage sig lidt iagt for ikke at forsømme Pligtfølelsens Udvikling hos deres Børn. Derimod er jeg ikke overbevist om, at Skolen har forset sig stærkt paa dette Omraade. Skolens Hovedopgave over for Hjemmene er at have et vaagent Øje med de Børns sunde legemlige, intellektuelle og moralske Udvikling, som Hjemmene betror til dens Varetægt. Og jeg er for min Del ret sikker paa, at de Midler, som nu anvendes, er at foretrække for de gamle. Man opdrager ikke en legemlig og aandelig sund Slægt ved at lade den vokse op under usunde, uhygiejniske Omgivelser, eller ved at stille saa stærke aandelige Krav til den, at Hjernen rent fysiologisk set svækkes, lige saa lidt som man vilde opdrage en renlig Slægt ved at lade den vokse op i Urenlighed. At kalde Skolens Bestræbelser paa disse Omraader for Pylreri er en sørgelig Misforstaaelse af det virkelige Forhold. Jeg for min Part kan ikke beundre den gamle Lærerfordringsfuldhed, der kastede Arbejdet over paa Eleverne, der stillede uforholdsmæssige Krav til Elevernes Hjemmearbejde, der satte Børnene saadanne Opgaver, at kun et lille Mindretal kunde tilfredsstille dem, medens det store Flertal tog sin Tilflugt til Snyderi eller modløs opgav Ævred, sakkede agterud og ofte maatte forlade Skolen uden Resultat. At Skolens Lærere nu i

Timerne arbejder, ofte til Overanstrengelse, betyder ikke, at Eleverne fritages for deres Pligtarbejde, men at dette Pligtarbejde fordeles og ordnes paa en mere tilbørlig Maade mellem Skolen og Hjemmet, i Skolen i Form af energisk Med-Arbejde i Timen, i Hjemmet i Form af selvstændigt Ene-Arbejde, tilrettelagt saaledes, at det passer til Elevernes Evner og Forudsætninger. Saaledes er Arbejdets Fordeling. Det bliver saa Elevens Del af Pligten at udføre dette Arbejde og Hjemmets at tilse, at det sker. Naar der undertiden klages over, at Eleverne i Mellem skolen har for lidt at bestille, saa skyldes dette kun ganske undtagelsesvis, at Eleven er saa begavet, at han eller hun kan udføre det nødvendige Arbejde i meget kort Tid til Skolens Tilfredsstillelse. I næsten alle Tilfælde falder Klagerne over Elevernes ringe Hjemmearbejde sammen med disse Elevers daarlige Censurer og Terminskarakterer, og det ligger da lige for, at Eleven arbejder for lidt hjemme og derfor følger daarligt med paa Skolen. De ældre af Eleverne, der sværmer for Ibsen og citerer Hildas Replik om Pligten, der føles saa stikkende, vil jeg tilraade at spare deres æstetiske Betragtninger. Syng heller med i Schandorphs Translokationssang, der indeholder en sundere Moral for Skoledrenge. Hvis I vil Maalet, maa I ogsaa ville Midlerne. Det er ikke nok at være Gymnasiast her i Livet. I faar ingen brugelig Studentereksamen, fordi I gaar i Gymnasiet. Og en tarvelig Studentereksamen er et tarveligt Grundlag for Arbejdet frem mod en Stilling i Samfundet. Vil du være en dygtig Student, vil du have Udsigt til Stipendier til fortsatte Studier, vil du naa frem til at blive en dygtig Læge, Sagfører, Bankmand etc., saa maa du tage det Arbejde og det Slid med, som nu en Gang er en nødvendig Forudsætning for at naa dette Maal. Gør du ikke det, bliver du sidst i Kapløbet, dine Konkurrenter venter ikke, for at du skal komme med.

Skolens Mænd og Kvinder ved, at Lysten driver Arbejdet, de ved, at intet Arbejde er mere svækkende for Arbejdsevnen og Arbejdslysten end det kedelige Arbejde. De ved, at det kedelige Arbejde svækker Pligtfølelsen og virker demoraliserende. Men de ved ogsaa, at der ikke opdrages nogen dygtig og moralbevidst Slægt, medmindre den fra Ungdommen vænnes til at gaa los paa de stillede Opgaver med Mod og med Opbydelse af alle Kræfter. Derfor er Pligtfølelsens Udvikling en Hovedopgave ikke mindst i Nutidens Ungdomsskole. Det bliver en af Opdragernes Hovedopgaver at være levende Eksempler paa denne Lære, thi uden dette bliver Læren tomme Ord, og det bliver en af Skolens Hovedopgaver paa rette Maade at lægge Pligtopgaver tilrette for Eleverne og varetage, at de sker Fyldest.

Rektor Erik Lund, Fredericia Gymnasium:

Studenter og realister af 1969

I dag er det jeres allersidste skoledag. Det er den absolut sidste dag, hvor I som skoleelever er pligtige til at optræde på en skole – afslutningen på en lang årrække. Det er og må være en festdag, en dag, der med sit præg af længe ventet befrielse må føles af jer som en stor dag i jeres liv, en mærkedag, hvis særlige glans næppe nogen sinde vil blive fordunklet – heller ikke, når I opdager, at i virkeligheden er den snarere en begyndelse end en afslutning.

Det er dog ikke min hensigt at komme nærmere ind på dette i år. Jeg nøjes med at glæde mig med jer over, at alt, hvad der smager af skole og tvang nu er overstået. Jeres eksamensslid og eksamensbekymringer er til ende. Ganske vist er min egen glæde ved at få en årgang realister og studenter lykkeligt bragt i havn altid blandet med et vist vemod ved at skulle sige farvel til en skare unge mennesker, som jeg i mange tilfælde – i år særlig mange – har været glad for at møde daglig og er kommet til at synes om. Dette hører jo nu engang med til, hvad en translokation medfører.

Selv står jeg dog her i dag på flere måder i en særlig situation. Det er i dag 25. gang, jeg som skoleleder taler til en flok færdige realister og studenter for at dimitttere dem fra skolen og give dem et ord med på vejen herfra. Og det er desuden i disse dage netop 50 år siden, at jeg selv befandt mig i studenternes situation, at jeg selv sad i Sorø med en nyherhvet studentershue på hovedet, hørte, hvad min rektor havde at sige og følte mig i den selv samme lykkestemning, som nu er jeres.

Det var i 1919, og det forekommer utvivlsomt jer meget længe siden. Halvtredsindstyve år står rent umiddelbart som et såre langt spand af år. Hvad der skete dengang, er forlængst blevet til historie og står opnoteret i historiebøgerne ligesom Athens og Roms historie, som reformationen eller 1864. Mange af jer spørger: hvad kommer den fjerne fortid dog os nutidsmennesker ved? Men engang var det dog nutid. Da jeg gik i gymnasiet, dræbtes mennesker i millionvis i den første verdenskrig. Da jeg gik i IIIg, standsede krigen ganske vist, men der kom andre bevægede begivenheder. Nogle var uhyggelige som den spanske syge, denne epidemi, der hærgede efteråret 1918 og bl.a. kostede to af mine klassekammerater livet. Andre satte os i heftig diskussion særlig spørgsmålet om genforeningen og Danmarks nye sydgrænse, og atter andre fyldte os med forventninger og håb: skulde det lykkes Wilson at sikre demokratiets tilværelse (»make the world safe for democracy«, som han havde sagt i 1917), og skulde det lykkes hans skabning, Folkenes Forbund, at gøre den forfærdelige verdenskrig til den sidste krig i historien? Vi håbede det alle. Der var meget, der opfyldte os i vort sidste skoleår og øvede stor indflydelse på vores indstilling og tankegang.

Adskillige år efter fik imidlertid vores årgange en trist karakteristik af en litteraturhistoriker. Han kaldte os dem, der måtte snuble i starten, sådan som Jørgen Stein gjorde i Paludans store roman om ungdommen fra disse år, »Torden i syd«. Årsagen til, at vi måtte snuble, skulde være den, at verdenskrigens tåbelighed og rædsler havde afsløret hulheden i de humane idealer og den tro på fremskridtet, som havde kendetegnet vore fædre, og som de havde opdraget os i, men som nu havde vist sig som værdiløse. De duede ikke, de havde ikke formået at skabe en verden, der var værd at leve i, krigen havde klædt dem af. I de toneangivende kredse, hos digtere, kunstnere, journalister, herskede desillusionen.

Fik de ret? Ja, på deres vis fik de det. Tyverne og trediverne gav kun ringe grund til optimisme. Tilsyneladende var der dog lyspunkter til at begynde med. Utallige mennesker over hele Jorden satte navnlig deres lid til det nye fredsinstrument Folkenes Forbund. I det førhen reaktionære Tyskland kom 1919 med Weimarforfatningen mønstret på en velgennemtænkt demokratisk grundlov til verden, og i Rusland havde den store revolution fremkaldt en tilsyneladende total omvæltning: et frastøden-

de, skarpt klassedelt samfund var blevet omstyrtet af et nyt, hvis tilhængere mente sig i stand til at skabe et helt nyt, klassefrit og lykkeligt samfund. Men især i trediverne hærgedes verden af indgribende økonomiske kriser med navnlig vældig arbejdsløshed i sit spor – kriser, som regeringerne enten stod helt hjælpeløse over for eller også forsøgte at overvinde med midler, der gjorde ondt værre. Det er trist, men lærerigt at konstatere, at det faktisk først var tredivernes oprustning, der fik bugt med de økonomiske kriser. Og i lande som Tyskland, Italien, Ungarn og Japan voksede utilfredsheden med grænserne og med godernes fordeling mellem staterne ustandseligt. I løbet af trediverne viste det sig, at verden ingenlunde var blevet sikret for demokratiet – tværtimod kom dette ud for sin farligste krise; det blev voldsomt anklaget for evneløshed, for tomme ord og studehandeler, og man krævede i stedet handling, aktion, magtanvendelse. Resultatet lod ikke vente på sig. De nationale aktiviststater Japan, Italien og Tyskland slog fra 1931 ind på en national selvtægtspolitik og anvendelse af magt, idet man blæste Folkeforbundet et stykke. Navnlig i Italien og Tyskland måtte demokratiet vige for dem, der agiterede for, at frelsen var at finde i, at de stærke, målbevidste og hensynsløse satte deres vilje igennem med alle midler – noget, som allerede Lenin havde forkyndt inden den russiske revolution. Værst gik det i Tyskland. Her blev voldstankegangen af Hitler og hans kreds ikke blot bragt i anvendelse, men bevidst og med koldt overlæg sat til højborgs og gjort til den eneste rette handlemåde. Resultatet er kun alt for kendt: en ny forfærdelig, denne gang seksårig verdenskrig ledsaget af den »endelige løsning« på herrefolkets krav på magt og plads, den metodiske udryddelse af jødiske, polske, russiske og andre medmennesker. Mange gange før i historien har mennesker grebet til vold og til udryddelse af medmennesker i kampen mod modstandere, og de har også gjort det i god tro på, at de med sådanne midler kæmpede for sandheden og retten, og at de for den gode sags skyld var tvunget til at bringe hårde midler i anvendelse. De store og fanatiske religionskrige og religionsforfølgelser skete dog i den tro, at de var til menneskehedens frelse og Guds ære. Det var anderledes med nazisterne. For dem var retten og sandheden simpelt hen tysk i kraft af, at tyskerne – dette herrefolk på 70 millioner, som Hitler sagde – mente sig stærke nok til at gennemtrumfe deres vilje. I Hitlers tankegang nåede menneskers foragt for andre menneskers menneskeværd et hidtil ukendt højdepunkt. Nazismen er det dybeste fald i menneskets historie.

Hvad der er sket siden 1945, da den anden verdenskrig endte, skal jeg lade ligge. Jeg er ikke ude på at give et kursus i historie. Jeg har blot villet give jer en forestilling om, hvad et menneske, der blev student for 50 år siden, har oplevet, set og tænkt over, da han var i tyverne og trediverne og til han kom op i fyrrerne. Sådan var den virkelighed, som jeg har måttet indpasse i mit syn på mennesker og på menneskelivet.

Men hvorledes blev så dette syn? Har da alle de nedslående erfaringer og skuffelser og ikke mindst oplevelsen af nazismens uhyrligheder ikke til fulde vist, at humanitet og medmenneskelighed bestandig led nederlag, ja faktisk spillede fallit? At de blot var tomme ord og øregas, som kun naive ville kunde tro på? At den uundgåelige følge af at have oplevet alt dette nødvendigvis for forstandige og klarskuende

folk måtte blive desillusioneret håbløshed, kras materialisme eller også verdensflugt? Kort sagt, at vi, der blev studenter for om ved 50 år siden, ikke kunde undgå at snuble i starten.

Jo, det var der også overmåde mange, som gjorde. Men der var sandelig også mange, der ikke gjorde det. Og til dem hører jeg. Det har nok gjort et uudsletteligt indtryk på os at være vidne til, hvad menneskers adfærd kunne føre til under deres utrættelige bestræbelser for at indrette sig sådan, som de troede bedst – for at få deres begær, ønsker og drømme opfyldt, kort sagt for at opnå, hvad de forstod ved tilfredsstillelse og lykke. Vi har gang på gang set dem fare vild; vi har gang på gang set dem stedt i svær nød. I deres blindhed eller kortsyn har de atter og atter forspildt deres muligheder, de er igen og igen blevet ofre for deres lidenskaber og har begået uret. Deres utilstrækkelighed ligger klart for dagen, og årsagen er ligetil: det var altid deres eget, de vilde. Billedet mangler så sandelig ikke sorte streger og dybt mørke. Alligevel var vi mange, der ikke snublede, der ikke blev bytte for pessimisme og håbløshed. For just de samme begivenheder viser også, at der altid har været mennesker til, som trods alle fejlslag og skuffelser, trods alle oplevede uhyrligheder aldrig har glemt målene eller standset arbejdet på at minde om dem eller virke for dem – ja netop følte skuffelserne og nederlagene som en udfordring. Som Albert Camus så rigtigt har peget på, er fortællingen om Sisyfos' lykke ved ufortrødent at tage fat igen og igen et billede af, hvad historien fortæller om mennesket. Er historien i vid udstrækning en beretning om misgerninger og egoisme, om strid, lidelser og skuffelser, om forhåbninger og drømme, der brast, så vidner den tillige om arbejde og dåd; men navnlig taler den om talrige mennesker, til enhver tid, i alle samfundslag, i alle folk, som ufortrødent tager fat igen i fast tro på, at ret og sandhed trods alt både er og vil forblive evige værdier. Hvordan den konkrete udformning af disse værdier i praksis rettelig bør være, er skjult for menneskene, men overbevisningen om at være forpligtet over for dem er det afgørende kendetegn på at være et helt menneske og dermed forpligtende for det netop som menneske. Det vidner historien om.

Men der var også noget helt andet, disse år kunde lære os, og som bidrog væsentligt til, at mange ikke snublede. Det var, hvad de lærte os om menneskenes almindelige syn på årsag og virkning og deres dygtighed til at undskylde sig. Var de utilfredse, rettede de som regel deres vrede mod et eller andet uden for dem selv. Det kunde være en institution som f.eks. Folkeforbundet (for blot at nævne et enkelt eksempel blandt utallige). Eller det kunde være en tankegang, en ideologi (som f.eks. demokratiet, diktaturet, kommunismen osv.). Meget ofte anklagede man et såkaldt »system« og gav det hele skylden (f.eks. Weimarsystemet). Og omvendt ønskede man næsten altid en ændret institution, en anden ideologi, et nyt »system« i fast tro på, så blev alting bedre. Rette kritikken og anklagen mod sig selv gjorde man kun sjældent, skønt det dog faktisk ikke var f.eks. Folkeforbundet, der svigtede menneskene, men menneskene, der enten misbrugte det eller helt lod hånt om det. Man syntes ganske at se bort fra, at alt kan misbruges, at det under alle omstændigheder udelukkende er menneskene, det kommer an på – noget, der sandelig gælder alle livets forhold. Men som menneskene unægtelig ikke holder af at gøre sig klart. Hus-

ker man imidlertid på det, er det let at indse, at det ikke – sådan som de, der snublede, bildte sig ind – var idealerne, der var hule eller tomme; det var menneskene, der svigtede dem.

Dette er kort fortalt nogle sider af det syn, mine oplevelser har givet mig i årene siden 1919. Men har dette noget som helst at sige jer? Det tror jeg, for i mange henseende er I stillet, som jeg har været. Ganske vist skal I leve i en verden, der er under en langt hastigere udvikling end nogen sinde før, og i et velstandssamfund, der er langt rigere. Og det er naturligvis i sig selv udmærket. Men mange farer truer og ikke bare bitre politiske modsætninger, overbefolkning, forurening, kærnevåben m.m. Selve velfærdssamfundet med dets forbløffende tekniske formåen synes mere og mere at unddrage sig menneskets beherskelse, teknikken er ved at gøre sig til menneskets herre i stedet for dets tjener, en stigende utilfredshed med livsklimaet, men konkurrencejaget og kampen for at få andel i livsgoderne gør sig gældende med den rolle, som penge og position, magt og ære spiller. Mange føler sig fremmede i velfærdssamfundet. Det kunde se stærkt ud til, at en ny generation skal til at snuble i starten. I al fald ser man unge mennesker tage afstand fra det og enten trække sig ind i sig selv i drømme eller passivitet eller ud af samfundet ved at nægte at være med. Der ses hos andre tegn på utålmodighed og irritation, tilbøjelighed til at gribe til direkte aktion og til magtanvendelse. Alt dette er urovækkende symptomer, der betænkeligt ligner, hvad man oplevede i tyverne og trediverne. Forstærkes de, kan lignende konsekvenser som dengang frygtes.

Men hvad kan I gøre? Lad mig først sige, at jeg på mange måder giver kritikken ret. Der er såre meget at kritisere, og der er behov for mange reformer, som kan forbedre mangt og meget. Lad os endelig få dem. Men det virkeligt gale, den egentlige fejl ved det hele ligger hverken i »systemet« eller i samfundets indretning, hverken i ægteskabet eller i teknikken eller i lignende ting. Og den menneskelige lykke ligger heller ikke i medbestemmelsesret eller demokrati, i kapitalisme, socialisme eller kommunisme. Så godt som alle sådanne ord og begreber er rene modeslagord eller trylleformler, der i sig selv siger umådelig lidt. Fælles for alle tidens mange opskrifter af denne art er, at de flytter ansvaret bort fra mennesket – hvad vi rent uvilkårligt godt kan lide – og at de på ingen måde løser det afgørende problem om lykken i tilværelsen. De hjælper jer ikke til at undgå at snuble i starten. Og lige så lidt hjælper det at trække sig ud af det hele og hengive sig til verdensflugt eller drømme; gør man det, får vi med garanti en verden, der er værre end den, vi har. Gælder det glæden ved tilværelsen, er der kun én vej at gå: at se virkeligheden i øjnene. Vær derfor realister – dvs. benyt det, jeres uddannelse og kundskaber umiskendelig har vist jer, nemlig at det altid er mennesket, der svigter, og at det derfor er mennesket, det hele drejer sig om. Det er mennesket, der skal begyndes med, og vel at mærke ikke de andre, men én selv, hvor let det modsatte end falder os, og hvor stor lyst vi end har til at opdage og kritisere andre menneskers fejl og mangler. Det er en sikrere vej til glæde over livet at vise overbærenhed i stedet for at rakke ned, der er større muligheder i at vise glæde end at være sur, det er et godt råd at lære at sige tak i stedet for at kræve. Fremfor alt: prøv at lade være med tidligt og sent at drage misundelige sammenligninger med andre og spørg jer selv, om I nu virkelig har opnået tilfreds-

stillelse og er lykkelige, og prøv at se på alt, hvad I har eller opnår, som en gave, I ikke har krav på.

Alt dette er alt andet end ligetil, men det er sundt at prøve. I virkeligheden er det noget, der minder om Sisyfos' opgave. Men Sisyfos var ganske givet en lykkelig mand. Jeg føler mig overbevist om, at i samme grad, som I formår at se bort fra jer selv og indtage en holdning til medmennesket, der ikke først og fremmest søger sit eget – i samme grad stiger jeres mulighed for at finde livet rigt og glædeligt trods alle dets mangler. Det er i håbet om, at noget af dette vil lykkes for så mange af jer som muligt, at jeg i dag dimitterer jer fra denne skole og ønsker jer dens lev vel!

Også i dag tegner dimissionstalen et gymnasiums værdier og dannelsesmål. Foto: Helsingørsk Gymnasium.